

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

Свищо Юрій Юрійович

УДК 329.12 : 091

**РЕЦЕПЦІЯ БАЗОВИХ ПРИНЦИПІВ ЛІБЕРАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ
ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

09.00.05 – історія філософії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Мозгова Наталія Григорівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент,
Майданюк Ірина Зіновіївна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри культурології;

кандидат філософських наук, доцент,
Поперечна Галина Антонівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри філософії та економічної теорії.

Захист відбудеться 6 березня 2018 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 02 лютого 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні українське суспільство переживає один із найскладніших періодів своєї історії. Спалах національної свідомості, формування національної ідеї та загальна підтримка програми євроінтеграції, змінилася зневірою й розчаруваннями, що зумовлені, насамперед, падінням рівня економічного життя. Практична неспроможність чинної української влади вирішити нагальні суспільно-політичні проблеми, зумовила більш ґрунтовне звернення українського інтелектуального середовища до лібералізму як світоглядної настанови та ідеології, що лягла в основу добробуту західноєвропейської цивілізації, завдяки забезпеченню правової й економічної рівності усіх громадян.

Попри те, що лібералізм наразі є однією з провідних ідеологій у світі, а відтак і цивілізаційним зразком, його прояви в українському політичному житті ситуативні та фрагментарні, що зумовлено не тільки збереженням пережитків радянської ідеології, а й відсутністю орієнтованої на особистість символічної політики, яка, за умов перманентної економічної кризи, могла б стати вагомим засобом консолідації українського соціуму. На противагу цьому, український політикум продовжує некритично відтворювати панівні в інтелектуальному дискурсі XIX ст. етнічно та соціально орієнтовані національні стратегії, що зумовлюють системну соціальну кризу. Необхідність її подолання, актуалізує діяльність спрямовану на осмислення та переосмислення історичного минулого з метою «вигадання традиції» (Е. Гобсбаум), яка, відповідаючи цивілізаційному вибору України, водночас знівелює лінію розколу українського соціуму.

Розробка нової національної стратегії потребує знайомства зі здобутками західноєвропейської інтелектуальної думки, вивчення найбільш ефективних для консолідації соціуму політичних практик та формування нової ціннісної системи українського соціуму. Постання останньої вимагає залучення того цивілізаційного та символічного капіталу, який зможе знайти плідний ґрунт в українському соціокультурному середовищі, заклавши підвалини не тільки громадянської консолідації, а й економічного розвитку. З огляду на це, актуальними й своєчасними видаються праці присвячені вивченню тих світоглядно-ідеологічних засад, які, визначивши українську політичну традицію XIX–XX ст., можуть стати необхідним елементом «символічного капіталу» сучасної української нації. Непересічне значення у даному контексті посідає лібералізм, базові принципи якого покликані стати невіддільною частиною української політичної практики та концептуальним тлом формування національної стратегії, яка, знівелювавши лінію цивілізаційного та соціального розколу українського соціуму, водночас закладе світоглядний фундамент економічного зростання.

Актуальність теми дослідження зумовлена не тільки гострою суспільно-політичною потребою у конструюванні «історичної пам'яті», а й професійним інтересом, який передбачає формування цілісного і незаангажованого бачення

специфіки українського історико-філософського дискурсу ХІХ – початку ХХ ст., виявлення основних світоглядних орієнтирів української філософської думки та повернення в науковий обіг того інтелектуального капіталу, який, у підсумку парадигмальних чи ідеологічних упереджень, залишався поза увагою фахівців та всього українського загалу, зумовлюючи однобокий, а подекуди й спотворений образ української суспільно-політичної думки. Як приклад, можна згадати суспільно-політичну думку ХІХ – початку ХХ ст., розвиток якої досліджувався крізь призму процесів націє та державотворення, залишаючи тим самим поза увагою наукову спадщину ліберально орієнтованих мислителів, космополітичні інтенції часто суперечили національним вимогам.

Зростання інтересу до лібералізму як світоглядної настанови та ідеології в колі українських науковців відбулося тільки останніми роками, що засвідчують праці Н. Гедікової, О. Довгаль Е. Захарової, А. Колодій, О. Маслака, О. Панкевича, М. Прунак, Л. Слободянюк, М. Чорного, К. Яценко та ін. Поміж тим, згадані дослідники, перебуваючи під впливом ліберальної доктрини, часто зовсім некритично поширюють її вплив не тільки на розвиток європейської, а й української історико-філософської думки. Більш плідними, у даному контексті, видаються праці М. Поповича та А. Фінька, О. Моргуна та ін., в яких має місце об'єктивне і неупереджене висвітлення окремих аспектів розвитку ліберальної доктрини в українській суспільно-політичній думці ХІХ – початку ХХ ст.

Загалом, попри наявний сьогодні масив публікацій, присвячених різним аспектам розвитку лібералізму в європейській та українській інтелектуальній традиції, наразі відчувається потреба об'єктивно й неупереджено розкрити роль та місце базових принципів лібералізму в українській суспільно-політичній думці ХІХ – початку ХХ ст. та окреслити перспективи їх використання у процесі формування нової національної стратегії.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова у межах комплексної науково-дослідницької роботи кафедри філософії «Актуальні питання історії і теорії філософії та її викладання студентам педагогічних навчальних закладів», науковий напрям «Дослідження проблем педагогічних наук», що входять до тематичного плану науково-дослідницьких робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, який затверджений Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 29 січня 2009 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 13 від 31 березня 2016 року).

Мета дисертаційного дослідження полягає у виявленні ролі та значення доктрини лібералізму у процесі формування основних суспільно-політичних орієнтирів української філософської думки ХІХ – початку ХХ ст.

Досягнення поставленої у дисертаційному дослідженні мети зумовило необхідність вирішення наступних дослідницьких **завдань**:

- проаналізувати наявні в сучасному українському та зарубіжному дискурсі підходи до проблеми історичних, соціокультурних та світоглядних витоків лібералізму;
- уточнити особливості тлумачення та межі особистої свободи у премодерну добу;
- дослідити специфіку політичних інтенцій теоретиків класичного лібералізму;
- реконструювати передумови зародження ліберальних інтенцій у світогляді та політичній практиці Російської імперії кінця XVIII – початку XIX століття та дослідити їх вплив на становлення тогочасної української суспільно-політичної думки;
- експлікувати світоглядні орієнтири української соціогуманітарної думки першої половини XIX століття;
- виявити світоглядні та соціокультурні чинники актуалізації федералізму в українському інтелектуальному дискурсі XIX – початку XX ст.;
- розкрити інституційні підвалини та специфіку розвитку лібералізму в українському суспільно-політичному світогляді українців другої половини XIX – початку XX століття та уточнити можливість та умови взаємодії ліберальної доктрини з національним принципом.

Об'єкт дослідження – концептуальні підвалини лібералізму як світоглядної доктрини.

Предметом дослідження є соціокультурні та світоглядні підвалини розвитку лібералізму в українському інтелектуальному дискурсі XIX – початку XX ст.

Теоретико-методологічні засади дослідження. В основі дисертаційної роботи лежить міждисциплінарний підхід, який у сучасних умовах розвитку наукового знання забезпечує комплексний аналіз досліджуваних феноменів. На рівні історико-філософського дослідження лібералізму такий підхід є досить перспективним, оскільки дозволяє більш точно визначити соціокультурні передумови та своєрідність ліберальної доктрини. Натомість конкретно-історичний підхід дає можливість визначити своєрідність ліберальних інтенцій у конкретно-історичному вимірі суспільно-політичного буття та окреслити обумовлені ним змістові трансформації доктрини. Поряд з вказаним, у ході дисертаційного дослідження використовують принципи єдності історичного і логічного, системності й об'єктивності оцінки подій суспільно-політичного та соціокультурного буття. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез, узагальнення, ретроспективи, порівняння, абстрагування, конкретизації тощо.

Поряд із вказаним, реалізацію вказаної мети забезпечили: метод культурологічного аналізу, який дав можливість визначити перспективи ліберальної ідеології у різних соціокультурних середовищах; феноменологічний метод, що дозволив виокремити базові принципи лібералізму як світоглядної доктрини та духовної настанови; метод текстологічного аналізу, що забезпечував поглиблений аналіз інтелектуальної

спадщини тих мислителів, яких вважають фундаторами лібералізму, з метою виявлення авторського сенсу та тлумачення ключових принципів ліберальної доктрини.

Історико-філософське дослідження неможливе поза використанням базових методологічних принципів філософської герменевтики, зокрема, принципу невичерпності автентичного тексту та методом змістовно-історичної інтерпретації.

Кожен з вказаних методів використовувався для вирішення конкретних дослідницьких завдань у відповідних розділах дисертації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розробці цілісного парадигмально незаангажованого підходу до українського суспільно-політичного дискурсу ХІХ – початку ХХ ст., в межах котрого виявлено роль та значення доктрини лібералізму у процесі формування основних світоглядних орієнтирів суспільної свідомості українців вказаного періоду.

Наукова новизна дослідження конкретизується у наступних положеннях, які виносяться на захист:

Вперше:

- в українському історико-філософському дискурсі проаналізовано та спростовано наявні у підходи, в межах яких витoki лібералізму вбачаються у культурі та світогляді премодерну та показано, що перші зрушення в бік лібералізації суспільного життя відбулися в епоху Відродження завдяки тому, що істотні економічні трансформації, які розпочалися в цей час, потребували нового світоглядного підґрунтя, зумовили переосмислення базових принципів християнського віровчення, у підсумку чого був відкритий безмежний творчий потенціал окремої людини, яка, звільняючись з-під влади колективного цілого, залишилася позбавленою конструктивної соціально-орієнтованої програми власних дій. В цьому стихійному русі є всі підстави вбачати соціокультурні підвалини лібералізму;

- реконструйовано передумови зародження ліберальних інтенцій у світогляді та практиці Російської імперії кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. та показано, що прояви лібералізму в цей час були ситуативними і не мали широкого резонансу. На цьому тлі доведено, що маргіналізація лібералізму в українській суспільно-політичній думці першої половини ХІХ ст. була зумовлена, з одного боку, специфікою соціокультурного буття українського народу, а з іншого – «неісторичністю» (І. Лисяк-Рудницький) українців, культура яких поступово зникала під натиском цивілізаційних змін, що у єдності своїй актуалізувало проблему тематизації етнічного «Ми», яке реалізувалося через цілий комплекс об'єктивних ознак, що формували почуття інтуїтивної та незмінної єдності спільноти, в якій розмивалася конкретна людина;

- експліковано світоглядні орієнтири українського соціогуманітарної думки першої половини ХІХ ст. та виявлено, що в цей час головна увага приділялася питанню тематизації самотнього українського культурного простору, яка здійснювалася крізь призму обґрунтування етнопсихологічних

відмінностей українців, у підсумку чого й утвердилася думка про те, що лібералізм, як духовна настанова, був невіддільною рисою української ментальності. На противагу цьому, у дисертаційному дослідженні аргументовано доведено, що, з огляду на премодерний характер суспільно-політичного життя українців, їхній індивідуалізм та схильність до свободи проявлялася так само як і в інших премодерних суспільствах, тобто у вигляді індивідуалізованих груп, які повністю поглинали окрему особистість, а відтак її свобода проявлялася тільки в контексті визначеного «Ми». На цьому тлі підкреслено, що головною духовною настановою українців став не лібералізм, а консерватизм, який істотно підкріплював двоєвірний характер української релігійності;

Уточнено:

- особливості прояву свободи людини у премодерну добу та показано, що у цей період людина була цілком і повністю підпорядкована колективному цілому і реалізовувала свою свободу безпосередньо у певному наперед заданому просторі, натомість у сучасному світі свобода, і, особливо, у її ліберальному тлумаченні, проявляється крізь призму права на приватне життя, оскільки реалізація політичної свободи ніколи не відбувається прямо, а тому люди зазвичай не відчувають свого політичного впливу;

- можливість та умови взаємодії лібералізму та націоналізму та показано, що ліберальна доктрина, попри свої універсалістські інтенції, не суперечить національному принципу у тому разі, коли нація розглядається як територіальна спільнота, представники якої вільно об'єднуються для реалізації власних індивідуалістичних інтересів. Натомість пріоритет етнічного принципу в національному питанні сприяє високому рівню централізації спільноти навколо певних наперед заданих цінностей, тим самим нівелюючи можливість вільного розвитку окремої особистості;

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження специфіки політичних інтенцій теоретиків класичного лібералізму, на тлі якого показано, що представники класичного лібералізму не були орієнтовані на формування ідеальної соціальної системи, а відтак відшукували такі суспільно-політичні принципи, які б максимально повно реалізували приватні людські інтереси. Відповідно, питання найбільш ефективного політичного устрою тісно пов'язане із можливістю максимально повно забезпечити особистий інтерес, що може реалізуватися за будь-якого політичного режиму, за виключенням тоталітарного, різновидом якого часто виступають політичні системи, сформовані на світоглядному тлі «демократичної традиції». На цьому тлі спростовано твердження вплив філософії Ж.-Ж. Руссо на розвиток ліберальної доктрини та показано відмінність між лібералізмом та демократизмом, які в добу Просвітництва ще не мали точок дотику;

- виявлення умов та чинників актуалізації принципу федералізму в українській суспільно-політичній думці XIX ст. у ході якого доведено, що його пріоритет був зумовлений своєрідністю тогочасної української історичної

свідомості, і, попри універсалістський характер, визначався не ліберальною доктриною, а орієнтаціями національного руху: в часи тематизації українського питання, надзвичайно гостро стояло питання про те, що українці не мають схильності до розбудови власної держави. З огляду на це, федерація, в межах якої можливий вільний розвиток української культури, видавалася оптимальним варіантом політичного розвитку.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження визначається тим, що в ньому вперше в українській філософії запропоновано цілісний об'єктивний та ідеологічно незаангажований підхід до українського суспільно-політичного дискурсу XIX – початку XX ст., в межах якого виявлено роль та значення доктрини лібералізму у формуванні основних світоглядних орієнтирів суспільної свідомості українців вказаного періоду. Отримані у ході дисертаційного дослідження висновки можуть бути використані у подальших фундаментальних дослідженнях з історії філософії, історії української філософської та політологічної думки, антропології, етнопсихології, соціальної філософії, просвітницькій та виховній роботі.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали та висновки зроблені в дисертаційному дослідженні можуть стати важливим концептуальним тлом символічної політики сучасної України, розробки національної стратегії, що спрямована знівелювати лінію цивілізаційного та соціального розколу українського соціуму, водночас заклавши світоглядний фундамент економічного зростання. Положення і висновки, що виносяться на захист, мають високий евристичний потенціал для пояснення світоглядних витоків сучасної економічної, політичної та мілітарної кризи та, водночас, визначають вектор необхідних для їх подолання змін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійним науковим дослідженням, положення наукової новизни та висновки роботи отримані дисертантом самостійно. Використані у дисертації ідеї, гіпотези та положення інших авторів мають відповідні покликання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії Національного університету імені М.П. Драгоманова та були висвітлені на наступних наукових конференціях: Звітно-наукова конференція викладачів, докторантів та аспірантів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Другі академічні читання пам'яті Г. Волинки: Філософія, наука і освіта» (Київ, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (Львів, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (Одеса, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство, держава у філософському дискурсі: історія і сучасність (до 60-річчя кафедри філософії НУБіП України)» (Київ, 2017).

Публікації. Результати дослідження висвітлені у десяти наукових працях, у тому числі 5 статей у фахових наукових виданнях України з філософських наук, з яких 4 – у виданнях, які внесені до міжнародних наукометричних баз та 5 – у збірниках наукових праць і матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження зумовлені логікою розкриття теми та виконання поставлених завдань. Дисертаційна робота складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 219 сторінок, з них 182 сторінки основного тексту. Список використаних джерел становить 22 сторінки і налічує 219 найменувань, з них 18 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, показано її зв'язок з науково-дослідною роботою закладу, у якому було виконано роботу, сформульовано мету та завдання дисертації, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито положення наукової новизни, які виносяться на захист, окреслено теоретичне і практичне значення результатів дослідження, наведено дані про його апробацію, структуру й обсяг.

У **першому розділі** – «Джерельна та методологічна основа дослідження» – проводиться аналітичний огляд наявної літератури пов'язаної з тематикою дослідження, розкривається методологічна основа дослідження та акцентується увага на тому, що в сучасному українському інтелектуальному дискурсі спостерігається дефіцит праць, присвячених вивченню історії та теорії лібералізму.

Провідне значення для знайомства широкого українського загалу з ідеями лібералізму мала діяльність В. Лісового та О. Проценка, які впорядкували та систематизували праці провідних європейських лібералів, а саме: Дж. Локка, А. Сміта, Дж. Мілля, Г. Спенсера, Ф. Гаска, Дж. Ройлза, М. Фрідмана та ін. Попри вагомість вказаної роботи, не можна оминати увагою того, що у представленій ними роботі не представлена наукова спадщина українських лібералів, яка, довгий час залишаючись поза увагою фахівців, не стала невіддільною частиною української філософської думки. Звісно, в цьому контексті можна згадати праці Н. Гедікової, В. Заблоцького, А. Колодія, О. Панкевича, М. Прунака, Л. Слободянюка, М. Томенка та ін., в яких висвітлюються світоглядні підвалини та своєрідність українського лібералізму. Між тим, привертає увагу той факт, що згадані розвідки пропонують розглядати особливості розвитку українського лібералізму у відрубності від умов суспільно-політичного буття в Російській імперії, у підсумку чого дослідження українського лібералізму мають ситуативний характер. Більш плідною у даному контексті, на наш погляд, є праця «Українські ліберали» М. Поповича та А. Фінька, в якій висвітлюються основні тенденції розвитку ліберальних ідей в Україні та проводиться компаративний аналіз українського

та європейського лібералізму. Подібний підхід зустрічаємо у розвідці О. Моргуна «Українська діячі в земствах». В цій праці дослідник висвітлює основні напрямки роботи земського самоврядування та знайомить читача із найвидатнішими їхніми представниками.

Досить плідними для вивчення основних тенденцій та колізій розвитку лібералізму на теренах Російської імперії загалом та України зокрема є праці мислителів XIX – початку XX ст., серед яких передусім варто згадати Б. Веселовського, М. Драгоманова, В. Леонтовича. Окремі аспекти розвитку лібералізму в Україні висвітлені у присвячених М. Драгоманову працях І. Лисяка-Рудницького. Попри консервативне осердя власного світогляду, дослідник оцінював М. Драгоманова як найвидатнішого мислителя XIX ст. і мріяв присвятити його творчості окреме дослідження, адже вважав, що його діяльність не була належно проаналізована та оцінена ані за його життя, ані згодом. Подібною була доля і самого лібералізму на теренах Російської імперії загалом та в українській суспільно-політичній думці зокрема. Адже навіть сьогодні вплив цих ідей на розвиток політичного життя у цілій імперії залишається поза увагою широкого кола громадськості, невивченим є також вплив ідей лібералізму на національне відродження України.

Комплексне парадигмально незаангажоване історико-філософське дослідження рецепцій лібералізму в українській філософській думці XIX – початку XX ст. неможливе без врахування основних вимог принципів єдності історичного й логічного, об'єктивності та системності, водночас вимагаючи залучення до контексту дослідження філософської спадщини тих мислителів, яких сьогодні вважають ідейними попередниками та класиками європейського лібералізму: С. Бентама, Т. Гоббса, Д. Г'юма, Ф. фон Гаєка, І. Канта, Б. Константа, Дж. Локка, Дж. С. Мілля, А. де Токвіля, Ш. Монтеск'є та ін. У їхніх творах розроблялися питання розуміння свободи особистості, умов реалізації індивідом своїх прав, ролі держави та меж її втручання в життя індивіда, необхідності поділу влади та можливих форм представницької влади, співвідношення свободи та рівності, форм і засобів взаємодії громадянського суспільства і держави, здійснення ліберальних перетворень.

У другому розділі – «Соціокультурні та світоглядні підвалини європейського лібералізму» – досліджуються історичні, соціокультурні та світоглядні підвалини лібералізму; розкривається зміст та специфіка політичних інтенцій теоретиків класичного лібералізму.

У першому підрозділі – «Рецепції ліберальних принципів у філософському дискурсі премодерної доби: критичний аналіз» – показано, що в межах античної культури людина була повністю підпорядкована міфологічному світогляду, в колі якого не було місця для реалізації особистої свободи. Поряд із вказаним, виявлено пріоритет полісу, як колективного цілого, перед окремою особистістю, цінність якої визначалася тільки її громадянською активністю в межах колективу (полісу).

Зміна принципів колективної ідентичності у римській культурі відкрила можливість для вертикальної та горизонтальної мобільності індивіда, однак не

привела до утвердження принципів рівності та свободи індивіда, значення якого визначалося рівнем підпорядкування його особистих інтересів державі. Таким чином, людина в античному світі розглядалася тільки як додаток до конкретного онтологічного буття, специфіка тлумачення якого визначала принципи та пріоритети життя кожної людини.

Показується, що некоректно вбачати витoki ліберального світогляду у середньовічній культурі, оскільки вона була повністю пронизана ієрархічними зв'язками, в межах яких не існувало місця для свободи ні простонароддя, ні аристократії, ні духовенства. З огляду на те, що середньовічна людина не розглядається як первинний продукт соціального життя, а визначається через співпричетність Богу та соціальній групі, емансипація, яка відбулася в епоху середньовіччя, не привела до постання теорій, в межах яких обґрунтовувалися концепти індивідуальної свободи чи соціальної рівності.

У другому підрозділі – **«Ідейні витoki лібералізму як політичного світогляду»** – підкреслюється, що зародження ліберальних ідей відбулося внаслідок переосмислення місця та ролі людини в світі у протестантській теології, що, у поєднанні з процесом секуляризації, сформувало підвалини для емансипації людини з-під влади соціальних та родових зв'язків, заклавши тим самим підвалини формування концепту «природного стану людини» та суспільної угоди, з метою збереження миру, добробуту та справедливості. Вказані ідеї отримали своє концептуальне оформлення у політичній філософії Т. Гоббса, який, розглядаючи людину як творця та базовий елемент соціального простору, не вважав її тією цінністю, заради якої має працювати держава.

Концептуалізовані Т. Гоббсом ідеї: рівність, свобода, суспільна угода тощо, набули ліберального забарвлення у творчості Дж. Локка, який позбавив людину статусу «lupus» та, поставивши її у центр власної соціальної теорії, визнав її природні права найвищою цінністю, став теоретиком ліберальної філософії. Остання, попри наявні у політичній філософії дискусії, головною цінністю вважає людину, а тому і прагне у залежності від конкретно-історичної, економічної, громадянської чи політичної ситуації, забезпечити її право на свободу та рівність (які, до речі, в період виникнення ліберальної філософії, були практично синонімічними, і тільки сьогодні набули чіткої змістової відмінності), або ж убезпечити її право на власність.

Осердям класичної ліберальної доктрини стало запропоноване Д. Г'юмом функціональне пояснення механізмів соціальної взаємодії, в основі якого лежить ідея спонтанної еволюції суспільних інститутів і розуму. Вона виключає «свідомі» революції і взагалі «конструктивістське» втручання в облаштування людського співжиття, що ґрунтується на хибних уявленнях про дистрибутивну, раз і назавжди визначену справедливість і позитивну свободу.

Попри те, що концептуальною передумовою розвитку ліберальної доктрини стало Просвітництво, між ними не можна ставити знаку рівності, чи говорити про цілковите споріднення панівних в цих світоглядних доктринах ідей, що особливо чітко прослідковується тоді, коли мова йде про такі базові цінності ліберальної доктрини, як свобода та рівність. Попри істотні

відмінності у тлумаченні цих двох принципів, Просвітництво і лібералізм внутрішньо поєднує віра у прогрес. Так, наприклад, А. Кондорсе у «Ескізі історичної картини прогресу людського розуму» акцентує увагу не тільки на притаманній європейському суспільству жадібності й марнославстві, а й упередженості, що засвідчує нерівне ставлення до представників інших культур, які мають долучитися до передових здобутків цивілізації, або ж зникнути під «колесом історії».

Ліберальна думка XIX ст. визначилася пошуком шляхів поєднання свободи і рівності, у підсумку чого сформувався новий тип «демократичного лібералізму», очільники якого шукали шляхи для збереження свободи за умови росту демократизації суспільства, внаслідок чого можуть постати нові форми тиранії й обмеження індивідуальної свободи. Головним засобом вирішення цих проблем є громадянське суспільство, яке, руйнуючи єдину лінію ідентифікації, здатне мінімізувати можливість створення «загальної волі».

Третій розділ – «Передумови становлення лібералізму в Російській імперії» – присвячено вивченню світоглядних та соціокультурних передумов становлення лібералізму на теренах Російської імперії; крім того, тут досліджується ідейний вплив класичного лібералізму на світоглядні орієнтації української суспільно-політичної думки першої половини XIX ст.

У **першому підрозділі – «Колізії розвитку лібералізму в Російській імперії у другій половині XVIII ст.»** – показано, що на відміну від Європи, де становлення ліберальної доктрини стало результатом закономірного розвитку суспільства у напрямку емансипації індивіда, в Російській імперії ця тенденція сформувалася у підсумку гостро визрілої потреби докорінної реформації суспільних відносин, яка виникла під впливом ідей Просвітництва. Виявлено, що протоліберальні інтенції у внутрішній політиці Російської імперії розпочинаються за царювання Катерини II, яка, захопившись концептом «освіченого абсолютизму», започаткувала реформи, спрямовані на лібералізацію суспільного буття, які, однак, провадилися досить вибірково та ситуативно, не зумовивши докорінної трансформації політичного устрою.

У підсумку протоліберальних реформ Катерини II в Російській імперії сформувалися підвалини для розвитку лібералізму, соціальною базою якого стало дворянство – йому імператриця надала широкі громадянські права та право власності на землю. Попри зміни, які відбулися в Російській імперії в другій половині XVIII ст., в нас немає підстав говорити про зародки лібералізму, в основі якого лежить індивідуалізм та влада закону, які могли зруйнувати підвалини самодержавства.

Етнічно свідоме українське дворянство, яке в період Катерини II активізувало діяльність спрямовану обґрунтувати право українців на автономію, не мало ліберальних інтенцій – українська козацька шляхта, висуваючи політичні вимоги апелювала до минулого та не характеризувалася космополітизмом, який був головною рисою класичного лібералізму. Окреслена тенденція дуже чітко проявилася на рівні історичної свідомості, де Хмельниччина актуалізувалася в образі «золотого віку», що й зумовило

нездоланну прірву між українською шляхтою та європейськими лібералами, погляд яких зосереджувався тільки на майбутньому.

У другому підрозділі – «Ліберальні принципи в українській суспільно-політичній думці першої половини XIX століття» – підкреслюється, що український інтелектуальний дискурс першої половини XIX ст., обґрунтувавши етнічну самобутність українського народу та його право на політичне самовизначення, не зумів актуалізувати проблеми окремої особистості, цінність якої визначалася крізь призму національної спільноти, що, в свою чергу, гальмувало утвердження в суспільній свідомості вчення про самоцінність людини. Для націоналізму, й особливо етнічного зразка, свобода нації завжди виступає більш цінною, ніж свобода окремої особистості, що, на наш погляд, породило суперечність між націоналізмом і лібералізмом, яка проглядається в українській суспільно-політичній думці від початку XIX ст. до наших днів.

Орієнтація української суспільно-політичної думки першої половини XIX ст. на формування етнокультурної єдності, здійснювалася крізь призму історіософських та етнопсихологічних студій, на тлі яких формується переконання, що лібералізм є невід’ємною складовою народного характеру українців, завдяки властивому їм індивідуалізму та прагненню до свободи. Попри це, та, з огляду на двоєвірний характер української релігійної свідомості, яка, зберігаючи біполярну міфологічну модель світу, підпорядковувала індивіда колективному «Ми», спростовується доцільність розглядати лібералізм як духовну настанову українського народу.

Маргіналізація ліберальних цінностей на теренах України першої половини XIX ст., значною мірою була зумовлена специфікою виробничих відносин та рівнем економічного розвитку – пріоритет сільськогосподарського виробництва та кріпосна залежність, сприяли збереженню премодерних соціальних зв’язків з чітко вираженою ієрархічною структурою суспільства, тим самим визначаючи особливості суспільно-політичної думки, яка цілком закономірно зосереджувала свою увагу на питаннях колективної самосвідомості з метою формування народного «Ми», або ж «спільної волі» у визначенні Ж.-Ж. Руссо.

Четвертий розділ – «Концептуальні підвалини української ліберальної думки XIX – початку XX ст.» – присвячено дослідженню світоглядних інтенцій українського лібералізму другої половини XIX – початку XX ст.

У першому підрозділі – «Федералізм як концептуальне тло розвитку української ліберальної думки XIX – початку XX століття» – показано, що загальне спрямування української суспільно-політичної думки першої половини XIX ст. супроводжувалося невиразними інтенціями лібералізму, що проявлявся у поширеному в цей час федералізмі. Зауважимо, що він зародився не стільки як результат розвитку ліберальної теорії в українській суспільно-політичній думці, скільки як наслідок суспільно-політичної ситуації в краї. У першій половині XIX ст. українська територія перебувала у складі Російської та

Австро-Угорської імперії, які були великими поліетнічними державами, в межах яких українці, внаслідок тривалого політичного зв'язку, зазвичай не почувалися чужими.

Універсалізм, який проглядався у федералістичній доктрині, перебував у рудиментарному зв'язку з базовими цінностями класичного лібералізму, що не мав ні соціалістичних, ні націоналістичних інтенцій, на які орієнтувалася українська суспільно-політична думка першої половини ХІХ ст.

Ліберальні інтенції в українській суспільно-політичній думці ХІХ ст. вперше проявляються у творчості М. Драгоманова, який обґрунтовує пріоритет особистості над спільнотою, не відсторонюючись при цьому від національних проблем. Зокрема, на відміну від своїх попередників, мислитель доводив, що головною причиною української бездержавності були не стільки особливості ментальності, як денационалізація еліти, що, однак, не призвело до втрати української ідентичності серед простонароддя, яке й склало основу української нації.

Утвердження принципу федералізму у творчості М. Драгоманова стало закономірним результатом притаманних його філософії ліберальних орієнтацій, які у його творчості поєднувалися із національними прагненнями українців. На теоретичному тлі ліберально орієнтованої суспільно-політичної думки М. Драгоманова показано, що ліберальна доктрина, попри свої універсалістські інтенції, не суперечить національному принципу у тому разі, коли нація розглядається як територіальна спільнота, представники якої вільно об'єднуються для реалізації власних індивідуалістичних інтересів. Натомість пріоритет етнічного принципу в національному питанні сприяє високому рівню централізації спільноти навколо певних наперед заданих цінностей, тим самим нівелюючи можливість вільного розвитку окремої особистості, з чим не міг погодитися мислитель.

Попри прогресивний характер поглядів М. Драгоманова, вони не отримали належної підтримки серед його сучасників, які, акцентуючи увагу специфіці російської політичної традиції, ключовою рисою якої був централізм, доводили утопічність його політичної програми, водночас погоджуючись із тим, що вільний розвиток української культури можливий і в межах чужої держави.

У другому підрозділі – **«Розвиток ліберальної доктрини в суспільному світогляді українців другої половини ХІХ – початку ХХ століття»** – показано, що попри несприятливі суспільно-політичні умови Російської імперії, у другій половині ХІХ ст. розпочалася інституалізація ліберального руху спочатку у вигляді дворянських зібрань та земського руху, який на теренах України не був позбавлений національних інтенцій і проявився в активній діяльності, спрямованій на розвиток української освіти та збереження української культури.

Властиве українському земському рухові українофільство не стало підвалиною для демократизації суспільства через становий характер земств: привілейовані верстви населення російської імперії, так само, як і у Західній

Європі, побоювалися, що демократизація суспільства, призведе до того, що на зміну самодержавству прийде тиранія більшості, яка зруйнує усі здобутки цивілізації.

Незважаючи на становий характер, український земський рух став світоглядним та інституційним тлом для постання цілої плеяди українських інтелектуалів та суспільно-політичних діячів, які, відповідаючи на злободенні проблеми, намагалися задовольнити інтереси усіх класів і прошарків населення не тільки на світоглядному, а й суспільно-політичному рівнях завдяки забезпеченню максимальної особистої свободи. На цьому тлі розкрито економічний лібералізм М. Тугана-Барановського, який, шляхом докорінних економічних реформ, міг знівелювати класове протистояння, заклавши водночас підвалини для розвитку держави «спільного блага».

Унікальним та самобутнім проявом українсько-російського лібералізму стало соціально-філософське вчення М. Ковалевського, який, підкреслюючи пріоритет індивіда перед спільнотою, акцентував увагу на репресивності не тільки держави, а й низки інших суспільних інститутів, які поневолюють окрему особистість ще більше, ніж держава. З огляду на це, мислитель обґрунтовував, з одного боку, необхідність конституційної реформи, яка обмежить свавілля держави, а з іншого – необхідність державного обмеження впливу суспільних інститутів, як умови вільного розвитку особистості.

Від початку ХХ ст. в україно-російській ліберальній думці актуалізується питання конституції та прав людини, що розглядаються як запорука і найвищий ступінь розвитку правової держави, в межах якої, як показав Б. Кістяківський, природні права і свободи громадян є тим незмінним тлом, на якому формуються суспільні відносини. Реалізація цього проекту можлива тільки за умови обмеження сфери діяльності держави, особливо в тому разі, коли влада цілком і повністю належить народу. Поряд з іншим показано, що в межах російського лібералізму зберігалось упереджене ставлення до влади народу, яка породжує жорсткі форми тиранії, в той час як конституційна монархія, шляхом децентралізації влади, цілком здатна гарантувати їх.

ВИСНОВКИ

1. У сучасному українському інтелектуальному дискурсі спостерігається дефіцит праць, присвячених вивченню історії та теорії лібералізму. Така ситуація зумовлена, з одного боку, збереженням радянських національних стратегій та практик у суспільно-політичному житті, а з іншого – відсутністю належної символічної політики, яка б дала змогу ознайомити широкий український загал суспільно-політичними доктринами, які забезпечили стабільність та добробут європейського соціуму.

2. У світогляді премодерну питання свободи та рівності розглядалися крізь призму універсальних космологічних принципів, які визначали наперед встановлену соціальну структуру суспільства та окреслювали простір реалізації свободи: вона проявлялася у праві громадян на безпосередню участь у

політичному житті держави, і не поширювалася на приватне життя індивіда, яке цілком і повністю підпорядковувалося звичаєві, релігії та космологічному закону.

3. Теоретики раннього лібералізму відстоювали право на негативну свободу, яка есплікувалася не стільки як конструктивна програма розвитку соціуму, скільки як інтенція на руйнування усталеного соціального порядку. З огляду на це, базовою цінністю класичного лібералізму залишалася «свобода від», реалізувати яку можна шляхом впровадження представницької системи правління, що істотно обмежена майновим та освітнім цензом.

4. Зародження лібералізму на теренах Російської імперії розпочалося у підсумку протоліберальних реформ Катерини II, які мали досить амбівалентне значення для розвитку суспільно-політичної думки на теренах України, оскільки діяльність імператриці, з одного боку, зруйнувала залишки політичної окремішності українського народу, а з іншого – відкрила шлях для проникнення у суспільну свідомість привілейованих верств населення ідей західноєвропейського Просвітництва, тим самим заклавши соціокультурні підвалини зародження нової провідної верстви – «третього стану», який згодом заклав фундамент новітнього національного відродження України.

5. Чільна увага до проблеми свободи в українській філософській думці першої половини XIX ст. не дає підстав говорити про її ліберальне спрямування з огляду на відсутність індивідуалістично-інструменталістського розуміння зовнішнього щодо держави громадянина. На противагу цьому, український соціогуманітарний дискурс зосереджує свою увагу на проблемі колективного самовизначення, яке забезпечують в тому числі й політичні інституції.

6. Попри те, що розвиток принципу федералізму в українській суспільно-політичній думці XIX ст. частіше за все поставав відповіддю на своєрідність історичної сформованої суспільно-політичної ситуації краю, у творчості М. Драгоманова він набуває ліберальної орієнтації. Зокрема, він постає закономірним результатом різкої критики суперечливих, на думку мислителя, концептів «національний характер», «народна вдача», які, стаючи частиною політичної стратегії, здатні поневолювати людину більше, ніж децентралізована суспільно-політична організація в межах чужої держави. Водночас М. Драгоманов не спростовує права кожної нації на самостійне політичне існування за умови, якщо така держава не гальмує розвиток окремої особистості.

7. Інституалізація ліберального руху в Україні другої половини XIX – початку XX ст. відбулася спершу у вигляді дворянських зібрань, які вимагали докорінної адміністративно-політичної реформи й, що важливо, конституції, а згодом – земського руху, метою якого стало прагнення лібералізувати усі сфери життя шляхом створення вільних від впливу держави громадських організацій, що забезпечать вільний розвиток, а з ним і процвітання багатьох сфер суспільного життя. Між тим, на противагу західному лібералізму, на теренах російської імперії розвиток громадянського суспільства не передбачав децентралізації державного суверенітету шляхом поділу влади.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Свищо Ю.Ю. Лібералізм як чинник національної консолідації: проблеми і перспективи / Юрій Юрійович Свищо // Гілея: науковий вісник : Збірник наукових праць. – К.: «Видавництво «Гілея», 2017. – Вип. 123 (8). – С. 218-223.

2. Свищо Ю.Ю. Світоглядні та соціокультурні підвалини розвитку лібералізму в Російській імперії / Юрій Юрійович Свищо // Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. – Вип. 18. – С. 118-122.

3. Свищо Ю.Ю. Принцип федералізму в українській ліберальній думці другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Юрій Юрійович Свищо // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія: збірник наукових праць. – Дніпро: Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара, 2017. – № 2 (36). – С. 88-97.

4. Свищо Ю.Ю. Свобода як ключовий ліберальний принцип / Юрій Юрійович Свищо // Вісник Черкаського університету. Серія «філософія»: збірник наукових праць. – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2017. – № 1. – С.71-76.

5. Свищо Ю.Ю. Витоки лібералізму як політичного світогляду / Юрій Юрійович Свищо // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: збірник наукових праць. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – Вип. 37 (50). – С. 123-133.

6. Свищо Ю.Ю. Проблема соціальної рівності в лібералізмі / Юрій Юрійович Свищо // Другі академічні читання пам'яті Г. Волинки: «Філософія, наука і освіта». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25-26 квітня 2017 року). – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – с. 146-149.

7. Свищо Ю.Ю. Рецепція ідей лібералізму в українській суспільно-політичній думці др. пол. ХІХ – початку ХХ ст. / Юрій Юрійович Свищо // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету (Київ, 15-19 травня 2017 р.): матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів та аспірантів факультету філософської освіти і науки. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – С. 29 – 31.

8. Свищо Ю.Ю. Рецепції ліберальних ідей у творчості Б. Кістяківського / Юрій Юрійович Свищо // Людина, суспільство, держава у філософському дискурсі: історія і сучасність (до 60-річчя кафедри філософії НУБіП України): Зб. Наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18-19 травня 2017 р.). – К.: «Міленіум», 2017. – С. 224-225.

9. Свищо Ю.Ю. Ліберальні ідеї та національний принцип: український вимір / Юрій Юрійович Свищо // Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Львів, 7-8 липня 2017 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2017. – С. 13-17.

10. Свищо Ю.Ю. Свобода особистості як концептуальна основа суспільно-політичних поглядів Б. Кістяківського / Юрій Юрійович Свищо // Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21-22 липня 2017 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2017. – С. 96-99.

АНОТАЦІЇ

Свищо Ю.Ю. Рецепція базових принципів лібералізму в українській філософській думці XIX – початку XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2018.

У дисертації вперше в українській філософії запропоновано цілісний об'єктивний та ідеологічно незаангажований підхід до українського суспільно-політичного дискурсу XIX – початку XX ст., в межах якого виявлено роль та значення доктрини лібералізму у формуванні основних світоглядних орієнтирів суспільної свідомості українців вказаного періоду. Показано, що зародження лібералізму в українській суспільно-політичній думці відбувалося під впливом російського імперського лібералізму і вперше чітко проявилось у творчості М. Драгоманова, який намагався поєднати націоналістичні прагнення українців із західноєвропейськими ліберальними цінностями.

Поряд з іншим розкрито специфіку політичних інтенцій теоретиків класичного лібералізму та показано, що в українській інтелектуальній думці XIX – початку XX ст. прояви лібералізму були ситуативними і не мали широкого резонансу. На цьому тлі доведено, що маргіналізація лібералізму в українській суспільно-політичній першій половині XIX ст., була зумовлена, з одного боку, специфікою соціокультурного буття українського народу, а з іншого – «неісторичністю» (І. Лисяк-Рудницький) української нації.

Ключові слова: лібералізм, індивідуалізм, егалітаризм, націоналізм, свобода, рівність, «суспільний договір», федералізм, конституціоналізм, «народний характер».

Свищо Ю.Ю. Рецепция базовых принципов либерализма в украинской философской мысли XIX – начала XX в. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2018.

В диссертации впервые предложено парадигмально незаангажированный подход к украинскому общественно-политическому дискурсу XIX – начала XX века, в рамках которого обнаружено влияние доктрины либерализма на

формирование основных мировоззренческих ориентиров общественного сознания украинцев указанного периода.

В ходе исследования опровергнуты имеющиеся в зарубежном и украинском интеллектуальном дискурсе подходы, усматривающие истоки либерализма в культуре и мировоззрении предмодерна. Показано, что первые сдвиги в сторону либерализации общественной жизни произошли в эпоху Возрождения благодаря существенным экономическим трансформациям, которые начались в это время и, требуя новых мировоззренческих основ, обусловили переосмысление базовых принципов христианского вероучения, в итоге чего был открыт безграничный творческий потенциал отдельного человека, который, освобождаясь от власти коллективного целого, тем не менее часто оставался лишенным конструктивной социально-ориентированной программы собственных действий. Подчеркнуто, что именно в этом стихийном движении есть все основания видеть социокультурные устои либерализма.

Раскрыта специфика политических интенций теоретиков классического либерализма и показано, что они не были ориентированы на формирование идеальной социальной системы, а отыскивали такие общественно-политические принципы, которые максимально полно реализовали частные человеческие интересы. Соответственно, вопрос наиболее эффективного политического строя тесно связан с возможностью максимально полно обеспечить личный интерес, который может реализоваться при любом политическом режиме, за исключением тоталитарного, разновидностью которого часто выступают политические системы, сформированные на мировоззренческом фоне «демократической традиции». В этом ключе опровергнуто положение о влиянии философии Ж.-Ж. Руссо на развитие либеральной доктрины и показано различие между либерализмом и демократизмом, которые в эпоху Просвещения еще не имели точек соприкосновения.

Доказано, что зарождение либерализма на территории Российской империи началось в результате протолиберальных реформ Екатерины II, имевших амбивалентное значение для развития общественно-политической мысли в Украины: деятельность императрицы, с одной стороны, разрушила остатки политической обособленности украинского народа, а с другой – открыла путь для проникновения в общественное сознание привилегированных слоев населения идей западноевропейского Просвещения, тем самым сформировав социокультурные устои зарождения новой интеллектуальной элиты – «третьего сословия», представители которого заложили фундамент нового национального возрождения Украины.

Показано, что в украинской общественной мысли XIX – начала XX в. проявления либерализма были ситуативными и не имели широкого резонанса. На этом фоне доказано, что маргинализация либерализма в украинской общественно-политической мысли первой половины XIX века была обусловлена, с одной стороны, спецификой социокультурного бытия украинского народа, а с другой – «неисторичностью» (И. Лысяк-Рудницкий)

украинского народа, культура которого постепенно исчезала под давлением цивилизационных изменений, что, в свою очередь, актуализировало проблему тематизации этнического «Мы».

Институализация и концептуализация украинского либерализма началась во второй половине XIX века благодаря творчеству М. Драгоманова и земскому либерализму и выразилась в стремлении либерализации всех сфер жизни путем создания свободных от влияния государства общественных организаций, обеспечивающих свободное развитие, а с ним и процветание многих сфер общественной жизни. Между тем, в отличие от западного либерализма, на территории российской империи, развитие гражданского общества не предусматривало децентрализации государственного суверенитета путем разделения властей.

Ключевые слова: либерализм, индивидуализм, эгалитаризм, национализм, свобода, равенство, «общественный договор», федерализм, конституционализм, «народный характер».

Svyshcho Y.Y. Reception of the Basic Principles of Liberalism in the Ukrainian Philosophical Thought of the XIX and Early XX Centuries. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the Candidate of Philosophical Sciences (PhD) degree in specialty 09.00.05 – History of Philosophy. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2018.

The dissertation represents a holistic objective and ideologically unbiased approach to the Ukrainian social and political discourse of the nineteenth and early twentieth centuries. The first time in the Ukrainian philosophy the role and significance of the doctrine of liberalism in forming the main ideological orientations of the social consciousness of Ukrainians of the mentioned period is revealed. Against this background, it has been shown that the emergence of liberalism in Ukrainian socio-political thought took place under the influence of Russian imperial liberalism, and for the first time was clearly manifested in the works of M. Dragomanov.

It has been shown that in the Ukrainian intellectual thought of the XIX and early XX centuries, the manifestations of liberalism were situational and did not have a broad resonance. Against this background, it has been proved that the marginalization of liberalism in the Ukrainian sociopolitical life of the first half of the nineteenth century was conditioned, on the one hand, by the specifics of the sociocultural existence of the Ukrainian people, and, on the other hand, by the «unhistorical existence» (I. Lysiak-Rudnitskiy) of the Ukrainian nation.

Key words: liberalism, individualism, egalitarianism, nationalism, freedom, equality, «social contract», federalism, constitutionalism, «national character».

Підписано до друку 01. 02.2018 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 пр. Зам. № 014

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.